

הרה"ג רבי גדליה רבינוביץ שליט"א אדמו"ר ממונסטרישצ'ה

כי חדות ה' היא מעוזכם¹

כתב בשבולי הלקט (סדר ר"ה סי' רפו): תימה לאחי ר' בנימין זצ"ל מה שקבעו בקידוש ובתפלה של ראש השנה ויום הכיפורים זכר ליציאת מצרים, בשלמא בקידוש של שבת, שהרי בעשרת הדיברות שבמשנה תורה כתיב וזכרת כי עבד היית בארץ במצרים, שבועות נמי במשנה תורה כתיב ביה וזכרת כי עבד היית - סוף פרשת ראה, סוכות נמי כתיב בו למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים, אבל בראש השנה ויום הכיפורים מאי זכר ליציאת מצרים איכא, והלא לא מצינו שנכתב בהן יציאת מצרים כלל עכ"ל.

ועוד איתא בגמ' ר"ה (לב, ב): אמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבשי"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בראש השנה וביום הכפורים, אמר להם אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה עכ"ל. ולכאורה אין המאמר מבואר כלל, דמאי קס"ד לומר הלל בר"ה ויוה"כ, וכי מה ענין הלל המצרי אצל ר"ה ויוה"כ שהם ימי הדין, ובשלמא ביוה"כ יש מקום לומר שירה מפני שהוא יום כפרת ישראל כדכתיב (ויקרא טז, ל) כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאותיכם וגו', אבל מה ענין לומר הלל בראש השנה שהוא יום הדין.

אכן כתב המהרש"א בחי' אגדות: מפורש פרק אין נערכין דהיה ראוי לומר שירה בר"ה וביוה"כ דאקרי מועד וקדוש בעשיית מלאכה אי לאו האי טעמא אפשר מלך יושב כו' עכ"ל. ונתכוין המהרש"א למאי דאיתא בגמ' ערכין (י, ב): ראש השנה ויום הכיפורים דאיקרו מועד ואיקדוש בעשיית מלאכה לימא, משום דר' אבהו, דאמר ר' אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבשי"ע מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך בר"ה וביום הכפורים, אמר להן אפשר מלך יושב על כסא הדין וספרי חיים וספרי מתים פתוחין לפניו וישראל אומרים שירה לפני עכ"ל. אבל הא גופא קשיא, דמאי קפריך בגמ' ערכין שיאמרו הלל בר"ה ויוה"כ מפני שהוא מועד ואסור בעשיית מלאכה, הלא

¹ שיחה שנמסרה בכולל לקראת ראש השנה תשע"ג.

הסוגיא מדברת על מועדים שהם זכר ליציאת מצרים, וא"כ הדרא קושיא לדוכתה דמה ענין לומר הלל בר"ה ויוה"כ.

ומהר"ם בן חביב כתב בספרו יום תרועה על הגמ' ר"ה (שם): מפני מה אין ישראל אומרים שירה כו' - קצת קשה מהא דכתב הטור סוף סי' תקפ"א דרוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש [א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגו', ר' חנינא ור' יהושע אומרים איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלקיה, פי מנהגיו ודיניו, שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו, אבל ישראל אינן כן, לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שיודעין שהקב"ה יעשה להם [נס] ע"ש, ואפשר לומר דכל יחיד לעצמו לובש לבנים ושמח לעצמו לפי שבוטח בה' דיכתבו לחיים, אמנם בכל העולם לא יבצר דיש נכתבים למיתה, ובשביל כבודם אין אומרים הלל בר"ה ויוה"כ עכ"ל. ובערוך לנר (ר"ה שם) כתב: מפני מה אין ישראל אומרים שירה לפניך, מה שמלאכי השרת שואלים כן כו' י"ל ע"פ מה דאמרן (סנהדרין לט, ב) כשטבעו מצריים בים ורצו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשי ידי טובעים בים ואתם מבקשים לומר שירה, הרי למלאכי השרת לא ניתן רשות לומר שירה אז, אף שישאל אמרו שירה, ולכן י"ל דמלאכי השרת יודעים מאז שאמר להם הקב"ה כשמביא פורענות אין ראוי לומר שירה, שעל כן ר"ה ויוה"כ שרשעים נדונים למיתה ג"כ אין ראוי לומר שירה בהם, אבל שואלים למה ישראל אין אומרים שירה כמו אז הרי הם בטוחים שיצא כאור משפטם, אשר על כן לובשים לבנים [וכמו שהקשה היום תרועה], אבל הקב"ה השיב אע"פ שבטוחים בַּחֲסָדֵי מ"מ כשהמלך יושב על כסא דין, ועדיין ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו שלא נגמר הדין עדיין, גם להם אין ראוי לומר שירה אף שבטוחים שְׁאַרְחֵם עליהם עכ"ל.

והנה על ראש השנה נאמר בפסוק (נחמ"י ח, ג) ויאמר להם לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו, ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם. ופסוק זה שמתאר את ראש השנה כיום שמחה לכאורה סותר מה שאמר הקב"ה למלאכי השרת שאין לומר שירה בראש השנה כיון שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, וא"כ איך שייך לומר על יום כזה כי חדות ה' היא מעוזכם. ובשלמא הא דקאמר כי קדוש היום לאדונינו הוא מובן כיון שהוא יום טוב ומקרא קודש, אבל מה ענין חדות ה' כאן.

ולא עוד אלא דאיתא בגמ' ביצה (טו,ב) שהיה ר' אליעזר דורש לפני העם בהלכות יו"ט, ובשעת פטירתן אמר להם: לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם, וקאמר אחר כך בגמ' שם: מאי כי חדות ה' היא מעוזכם, אמר ר' יוחנן משום ר' אליעזר ברבי שמעון אמר להם הקב"ה לישראל בני לוו עלי וקדשו קדושת היום והאמינו בי ואני פורע, ופירש"י: חדות ה' - שמחה שאתם עושים בשביל הקב"ה הרי היא מעוזכם, היא תעזור אתכם לשלם הקפותיכם ומלוותיכם שתלוו בשבילה עכ"ל, אלמא דיש מצוה של שמחת יו"ט בראש השנה, דהא קאי על הפסוק שנאמר ברי"ה, וקשה דהא ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ולכך אין אומרים שירה וא"כ איך שייך שמחת יו"ט.

והנראה לומר בזה הוא, דהנה כתב רבינו בחיי (בראשית לח,ל): וזה אנו אומרים בראש השנה שבו נברא העולם המלך הקדוש והמלך המשפט, לפי שהיום ההוא הוא תחלת מעשיו שאין מלך בלא עם עכ"ל. ולכאורה אין הדברים מובנים, דהא איתא במדרש (ויק"ר כט,א): תני בשם ר"א בכ"ה באלול נברא העולם עכ"ל, ועוד כתב רבינו בחיי (בראשית א,ג): ונברא בכ"ה באלול זכר לדבר יהי אור כו', ומ"ש (רי"ה כז,א) בתשרי נברא העולם באורו בתשרי נשלמה הבריאה, כי בו נברא אדם שהוא תשלום הבריאה וגמר הכל כו' עכ"ל, וא"כ קשה דאיך קאמר רבינו בחיי שבראש השנה הוא תחילת מעשיו, הלא תחילת מעשיו היה לפני כן בכ"ה באלול.

אולם ביאור הדבר הוא, דאע"ג שתחילת הבריאה היתה בכ"ה באלול מ"מ עדיין לא היה שייך לקרוא להקב"ה מלך, וכמו שכתב רבינו בחיי בעצמו דאין מלך בלא עם, וכל זמן שלא נברא האדם לא היה עם, ולכך לא היה שייך לקרוא להקב"ה מלך. והטעם הוא שהאדם נברא בצלם אלקים, ולכך יש מכנה משותף בינו ובין הקב"ה, ומשום הכי שייך שיהיה היחס ביניהם כיחס בין המלך לעם, אבל כל הנבראים האחרים שלא נבראו בצלם אלקים, וממילא שאין שום מכנה משותף ביניהם, לכן לא שייך שהם יקבלו מלכותו ולא שייך שייחשב מלך עליהם. והשליטה שהוא שולט עליהם אינה בבחינת מלכות אלא בבחינה אחרת. ולכך דוקא בראש השנה שבו נברא האדם נעשה הקב"ה מלך, ובכל שנה ושנה מתחדשת מלכותו של הקב"ה דוקא בראש השנה. ולפיכך אומרים המלך הקדוש וברכת מלכיות דוקא בראש השנה שבברכות אלו מקבלים עלינו מלכותו של הקב"ה.

והנה בתפלת מוסף של ר"ה יש שלש ברכות מיוחדות: מלכיות זכרונות ושופרות. וכל ברכה וברכה משלש ברכות אלו שונה באופייה מחברותיה. מלכיות וזכרונות שייכות לאנושות כולה, אבל שופרות שייכת רק לישראל. וגם ברכת מלכיות אע"פ שהיא שייכת לכל האנושות כולה מ"מ מיוחדת היא לישראל, שהרי בזמן הזה ניכרת מלכותו של הקב"ה בעיקרה אצל ישראל, ורק לעתיד לבוא יקבלו כולם עול מלכות שמים, וכמו שאנו אומרים: ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד, ומביא הפסוק: והיה ה' למלך על כל הארץ וגו'. וברכת זכרונות בעצם שייכת לכל הבריאה כולה, שהרי מדברת על יום הדין דראש השנה ותנן בראש השנה (טז,א) דבראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ויום זה נבחר להיות יום הדין מפני שע"י הדין מתבססת מלכותו של הקב"ה, כי מלך במשפט יעמיד ארץ (משלי כט,ד). אבל ברכת שופרות שייכת רק לישראל, ולכך פותחת הברכה במעמד הר סיני וחתימתה היא שומע קול תרועת עמו ישראל ברחמים, והיינו שְׁכַחַּ זה שאנו יכולים לפנות להקב"ה ע"י תקיעת שופר ניתן לנו במעמד הר סיני. וזהו ענין שופר של הר סיני, והוא הוא המביא לשופרו של משיח.

והענין יבואר ע"פ מה שכתב בספר תפארת עוזיאל עה"ת בסופו (במאמרים לר"ה): נתגלה לי בחלום ענין תקיעת שופר, כמו שני אוהבים או בן ואב שאינם רוצים שידעו מה שאחד אומר לחבירו, ויש להם לשון נסתר שאינו ידוע לשום אדם רק לאב ולבן, כן הדבר בר"ה יומא דדינא לא היה רצון המקום שידעו המקטריגים מבקשותינו, ולכך עשה לשון עֲמָנו ע"י שופר שאינו מובן רק לו ית' [ויש להוסיף שגם האב יכתוב בלשון זו אגרת לבנו]. והנמשל, כשהשי"ת יפקוד אותנו אז ג"כ בשופר גדול יתקע, ואותן הבנים הנעורים יעוררו לשינים, והנמשל למתים שגם להם יבוא הקול ויקיצו וירננו שוכני עפר, והצדיקים אומרים קודם תקיעה בחדוה כי כן דרך של בן הטוב כשנוסע לאביו, ובא קרוב אצלו ומתחיל לנגן בכל מיני כלי זמר, וכותב אגרת לאביו שכבר מתקרב אליו ויבוא אליו מיד, אבל אנחנו במדרגת בן שאינו עושה רצון אביו, וכשבא קרוב אצל אביו בוש הוא יותר, שְׁפַעְעֵלָה בא לאביו והוא יודע מעשיו הרעים, וכותב לאביו אגרת בדמע שאנכי בא כבר קרוב, ויש לי בוש גדולה מפניך, אך לב נשבר לא תבוה, ולכך אנו אומרים קודם תקיעת שופר בהתעוררות בכי, ע"כ נתגלה לי בחלום עכ"ל ודפחק"ח.

ולפי דבריו הנפלאים מבואר היטב ברכת שופרות שפותח בשופר של סיני ועובר לשופר דלעתיד לבוא וחותרם הברכה שומע קול תרועת עמו ישראל

ברחמים, וקשה דהא איכא למ"ד בגמ' פרק ערבי פסחים (פסחים קד, א) שצריך לומר מעין פתיחה סמוך לחתימה, ובברכת שופרות לכאורה אין קשר בין תחילת הברכה ואמצעה לחתימתה, שהרי בכל הברכה עד סופה לא מוזכר זה שהקב"ה שומע קול תרועת עמו ישראל. אולם לפי מה שנתבאר אתי שפיר, שהרי כל ענין תקיעת שופר הוא שפת-סתר וצופן שבין הקב"ה לכנסת ישראל, שהקב"ה מתקשר לישראל ע"י השופר וכנסת ישראל מתקשרת להקב"ה ע"י השופר. וא"כ זהו תוכן הברכה, שהקב"ה התקשר באופן מיסתורי לכנסת ישראל במעמד הר סיני ע"י קול השופר שאין לאומות העולם חלק בו [שתורה שבעל פה היא מיסטורין של הקב"ה וכדאיתא במדרש תנחומא (כי תשא סי' לד), ומסרה רק לישראל], וכן לעתיד לבוא יתקשר הקב"ה לישראל בצופן זה של השופר. ועכשיו בכל שנה ושנה כנסת ישראל פונה להקב"ה בצופן זה ביום הדין, והוא עומד מכסא דין ויושב בכסא רחמים וכדאיתא במדרש (ויק"ר כט, ג).

ובכן יש לפרש מאי דכתיב ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם דקאי על תקיעת שופר, והיינו שתקיעת שופר שהיא הצופן שבינינו להקב"ה היא חדות ה' שהוא שמח בזה שיש לנו שפת-סתר שעל ידה יכולים אנו להתקשר אליו ולעורר רחמיו עלינו, והיא היא מעוזנו. ומאחר שיש לנו שפת סתר זו שגורמת להקב"ה לעמוד מכסא דין ולשבת על כסא רחמים לכן יש לנו לשמוח גם בראש השנה, שהרי אחרי שעשינו עבודת היום בשופר ודאי יושב הקב"ה על כסא רחמים ומוציא לאור משפטינו.

ולפי זה מובן שהמלאכים מתמיהים למה אין ישראל אומרים שירה, שהרי יש להם תקיעת שופר שמעמיד הקב"ה מכסא דין ומושיבו על כסא רחמים והיא חדות ה', ועל זה עונה הקב"ה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים, שאע"ג שלישראל הוא יום שמחה, אבל לכל הבריאיה כולה הרי הוא יום הדין, ולכן אין זה הזמן לומר שירה. והתינח אצל הים שאמרו אז ישראל שירה על הצלתם, ולא היה שייך לטעון עליהם מעשי ידי טובעים בים כיון שזה עצמו היה הגורם להצלתם, אבל ביום הדין דר"ה הרי מה שספרי מתים פתוחים לפנינו אינו קשור דוקא בהצלת ישראל, וא"כ הם באותו מצב שהיו מלאכי השרת אצל קריעת ים סוף ולכך אינם אומרים שירה.

ומעתה מובן למה אנו אומרים זכר ליציאת מצרים בתפלה ובקידוש היום, שהרי בימים אלה בא לידי ביטוי שעם ישראל הוא עם הנבחר, בר"ה ע"י תקיעת שופר שהיא שפת-סתר המצביעה על הקירבה המיוחדת שבינינו

כי חדות ה' היא מעוזכם

להקב"ה וביוה"כ ע"י שהוא יום כפרה לעם ישראל, ומאחר שבחירת ישראל היא יתד בל תמוט בימים הקדושים הללו, לכן הם זכר ליציאת מצרים, שהרי ביציאת מצרים נבחר ישראל להיות עם קדוש לאלקיו וכדכתיב (במדבר טו, מא) אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים, ודוק היטב בזה.